

ИВАН НЕГРИШОРАЦ

ГЕОПОЛИТИЧКИ УВИДИ И РЕТОРСКА УБЕДЉИВОСТ ДАРКА ТАНАСКОВИЋА

Бавећи се сучељавањима култура Истока и Запада, Дарко Танасковић се, као водећи српски оријенталиста, природно морао позабавити и геополитичким темама, па је у том домену он досегао неке од најважнијих увида до којих је српска геополитика уопште дошла. У том смислу је више него драгоцен његова књига *Неоосманизам: Доктрина и спољнополитичка пракса* (2010), која нас је упозорила на феномен обновљених међународних амбиција савремене Турске заснованих на специфичној реактуелизацији и реинтерпретацији њене османистичке прошлости. Тај процес траје већ дуже времена, практично од распада биполарног света заснованог на подели на капиталистички и социјалистички блок земаља, па је већ током 90-их година прошлог века у новом распореду снага у свету Турска постепено почела да гради своју нову политичку улогу. У том периоду је промена генералне турске политике постала сасвим очигледна како у понашању и делатности њених политичких лидера тако и у начинима деловања њене културне индустрије.

Неоосманизам и његове последице

Захваљујући Танасковићевој књизи *Неоосманизам* и низу његових публицистичких текстова српска политичка јавност је обавештена о овим и оваквим процесима, а пре свега о чињеници да је обављено потпуно идеолошко обликовање оваквог политичког концепта. Универзитетски професор, од 2009. турски министар иностраних послова, а од 2014. председник владе Ахмет Давутоглу, у својој књизи *Стиратијејска дубина* (2001), дефинисао је доктрину која подразумева обнову турске снаге и њену знатно активнију

улогу на међународном плану, и то превасходно на просторима којима је некада владало Османско царство. По тој доктрини, заснованој на чињеници економског, политичког и културног јачања Турске, те утврђивања њеног новог међународног положаја, ова држава полаже пуно право на далеко снажније присуство и јачање свог утицаја у регијама попут Балкана, Кавказа и целог Блиског истока. На тај начин она настоји да за себе обезбеди „статус утицајне макрорегионалне силе и уваженог партнера главних центара одлучивања на глобалном нивоу”.¹

Умешно дефинишући своје односе са кључним чиниоцима савременог света, од САД и Европске уније до Русије и Кине пре свега, Турска се тако позиционирала да је не само стекла веома повољне услове за сопствени развој него је и отворила простор за много активнију улогу у свету него што је основна политичка концепција Кемала Ататурка то подразумевала. О том сасвим новом, епохално промењеном концепту турске државне политике, ми смо сазнали захваљујући превасходно Танасковићевим оријенталистичким и геополитичким увидима, те његовој невеликој, али необично важној књизи *Неоосманизам*, без које не бисмо разумели много тога што се дешава на међународној политичкој сцени, а поготово на простору Балкана. Зато је по укупну судбину српског народа веома важно да се од ове књиге крене не само у озбиљна политиколошка, економистичка и културолошка истраживања него и да се што потпуније и промишљеније осмисли политичка стратегија као српски одговор на ове, по нас изузетно осетљиве и опасне процесе.

У том смислу је избор Дарка Танасковића за амбасадора СР Југославије у Турској једно од најсрећнијих персоналних решења које је наша дипломатска служба начинила у последњих четврт века. Његов боравак у Истанбулу у периоду од 1995. до 1999. године, као и напоредо обављање амбасадорске функције у Азарбејџану од 1998. до 1999. године, омогућила му је да непосредно, у самој Турској, али и на ширем међународном плану провери колико је Давутоглуова доктрина стратегијске дубине одиста постала стабилни чинилац нове улоге за коју се турска државна политика определила. Ретко се то дешава, али у срећним тренуцима, када је реч о изузетним појединцима, то ипак бива: један сјајни дипломата дао је допринос од највећег могућег значаја за дефинисање генералне државне политике. Танасковић је и као оријенталиста-филолог и као дипломата у том погледу одиста јединствен, блистав

¹ Дарко Танасковић, *Неоосманизам: Доктрина и спољнополитичка пракса*, Службени гласник, Београд 2010, 106.

пример изузетне благотворности и користи за оне који умеју и хоће да га читају.

И друга дипломатска мисија Дарка Танасковића дала је изванредне резултате. Боравећи на дужности амбасадора у Ватикану, при Светој Столици и Малтешком витешком реду, наш оријенталиста је стекао увиде у основну природу, у начине функционисања и у персоналне особености Ватикана, по чему је он сада један од наших најбољих зналаца ове проблематике. Отуда за оспособљавање нашег дипломатског особља уопште, а поготово за мисију у Ватикану, па и у било којој католичкој земљи, од највећег могућег значаја јесте то да се упознају са драгоценом књигом разговора Милоша Јефтића и Дарка Танасковића, књигом под насловом *Ауџиономија мишљења* (2009). И ти увиди би обавезно морали да послуже као основа не само за јасније дефинисање међудржавних, српско-ватиканских, него и посебно осетљивих међуconfесионалних, православно-католичких релација, без којих се сложеност српског питања и читава балканска проблематика не да продуктивно мислити.

У Танасковићу је, тако, дошло до изузетно срећног споја широких знања која су од фундаменталног значаја за разумевање укупне српске судбине: његова природна одређеност српском културом и православљем, снажно је допуњена професионалним усмерењем ка оријенталним културама и исламу, а зачињена додатним увидима у западне културе и у католичанство. Овако продубљене компетенције чине Танасковића интелектуалцем изузетно спремним за сучељавања са најосетљивијим, идентитетским питањима српскога народа, те његовим релацијама са другим језицима, нацијама и културама. Баш због таквих својих компетенција, он је прво могао јасно да уочи, а потом и још јасније формулише оцену како „у екстремним временима објективност је неминовна жртва. На њу се пуца са свих страна”.² Он је и сам бивао жртвом таквог начина мишљења, па је имао пуно право да укаже на то како постоји пуна инкомпатибилност „истинске дијалогске отворености” и става „политичке коректности”.

У својој најновијој књизи *Белези времена. Појаве, догађаји, људи* (2014) Танасковић је сабрао текстове, објављене углавном у недељницима, пре свега у *Печайу*, и то у периоду од краја 2009. до 2014. године. У тим текстовима, у којима је искушавао разне облике есејистичког и публицистичког дискурса, он је у реторички разиграној форми објашњавао многе политичке, идеолошке и

² Милош Јефтић, *Ауџиономија мишљења: Нови разговори са Дарком Танасковићем*, Партенон – Београдска књига, Београд 2009, 35.

културолошке феномене савременог света, најчешће повезане са поменутиим компетенцијама које је он у себи до сада изградио. Његови увиди у стратегију и тактику турске неосманистичке политике сада су задобили знатно више аргументативне снаге засноване на многим примерима које наводи, па се и неверне Томе, каквих у нашем политичком и јавном животу има веома много, могу додатно уверити колико је озбиљно и утемељено сазнање које Танасковић излаже. Наравно, те неверне Томе су понекад особе на нечијим платним списковима, понекад су то наивне особе или, како се то пежоративно каже, „корисне будале”, али је њихово деловање много погубније по српски народ од отвореног залагања неких страних агената и промотера.

Танасковић отуда непрестано позива на уравнотежено и компетентно расуђивање не само у погледу основног разумевања феномена о којем је реч него и у погледу заснивања стратешког и тактичког политичког одговора на такве изазове. Тако ће, расправљајући о неосманизму, али и увиђајући вековно присуство Турака на Балкану, он указати на чињеницу да „турски фактор је већ скоро седам векова трансисторијска *констанција* српске судбине”, па би он „логично морао бити и *констанција* српске националне политике”.³ На томе се пак неће зауставити него ће, у оквиру својих несумњивих дипломатских и политичких компетенција, охрабривати на доношење озбиљне и здраве, храбре и одлучне државне политике. Осуђујући олако и непромишљено улажење у трилатералне разговоре (Србија – Босна и Херцеговина – Турска) и доношење „Истанбулске декларације” из 2010, он ће указивати колико из таквих разговора могу да произађу само лоше последице по српске интересе, јер је турски концепт „страгијске дубине” заснован на ослонцу на муслиманске народе на Балкану и на недвосмислено подржавање њихових интереса. Зато ће наш аутор записати: „Јасан, аргументован и, што је нарочито важно, правовремен свесрпски одговор на њега предуслов је успешног вођења истовремено прагматичне и национално одговорне политике према једном од најзначајнијих и најутицајнијих спољнополитичких чинилаца у региону, с којима Срби имају дуго и сложено историјско искуство, али и геополитички предоређену будућност. Не би никако требало пасивно препустити Турској да спровођењем своје стратегије, а без адекватног уважавања трајних српских интереса, пресудно утиче на то каква ће та будућност бити. Јер, кад будућност наступи као садашњост, могло би бити касно за накнадну памет.”⁴

³ Дарко Танасковић, *Белези времена. Појаве, догађаји, људи*, Православна реч, Нови Сад 2014, 91.

⁴ Исто.

На много места у књизи *Белези времена* аутор упозорава на све сложености, али и на извесне противуречности, па и слабости турске позиције које могу бити искоришћене за заснивање промишљене и веште српске државне политике. У том смислу текстове „Турска у српској политици”, „Неосманизам и безбедност на Балкану”, „Неподношљива светлост Свете Софије”, „Знамо ли меру турске моћи”, „У плићаку стратегијске дубине”, „Наша анадолска браћа ’по Балкану’” и друге треба читати са посебном пажњом, јер тек у том контексту савршено јасна постају многа дешавања у Босни и Херцеговини и Рашкој области, а поготово јавно и политичко деловање особа попут донедавног сарајевског реис-ул-улеме Мустафе Церића или муфтије Муамера Зукорлића (видети текстове „Сви реисови цихади”, „Ислам – то сам ја!” и др.). На појединим местима, а поготово таквим поводима каква је, примера ради, изјава у Призрену турског премијера Ердогана да је „Косово Турска, а Турска Косово”, Танасковић наступа отворено полемички, указујући на то колико начела турске политике у вези са феноменом тзв. арапског пролећа говоре потпуно супротно од онога како се Турска стварно понашала и како је у реалности происходило.

Знање и одговорност

Наизглед успутно, Дарко Танасковић је отворио читав низ начелно важних питања. Тако је, ослањајући се на термилошку дистинкцију Марије Тодорове и на њено раздвајање појмова традиције и наслеђа, указао на неопходност отпора покушајима грубе редукције културно-историјског наслеђа Балкана и његовог свођења на некакве уже, али пожељније оквире. Ако је европеизација Балкана почетком XX века означавала и његову деосманизацију, па у том смислу и својеврсну редукцију, онда би садашње покушаје неоосманистичке политике да се османска прошлост прикаже у готово идиличном осветљењу, свакако требало одбацити као неистинита и редукционистичка тумачења. Претеривања у било ком смеру само онемогућују да се феномен сагледа у свој својој сложености, па би стога увек требало следити начело мере и средњег пута, начело које су још антички Грци, а посебно Аристотел, поштовали са пуним критичким поверењем и одговарајућом самосвешћу.

И неке друге, успутно изречене поставке, за Танасковића, а и за читаву проблематику коју он претреса, имају веома велику важност. Његово разумевање империјалне прошлости неких великих држава и препознавање нових начина њиховог деловања у свету показали су се изузетно корисним у погледу детекције и анализе веома сложених процеса у савременом свету, нарочито у

областима (Балкан, Африка, Блиски и Средњи исток и др.) које су дефинисане као простор деловања великих и моћних. Разликовање појмова тврде и меке моћи помогло је да се уочи како овај други облик испољавања моћи може, посредством деловања чинилаца културе, да постигне веома снажне и упечатљиве ефекте. Занимљива је, такође, и Танасковићева деконструкција појма верског фундаментализма, при чему је он порекао да право на овај основни израз („фундамент“) имају разни облици верских група које су своје религиозне увиде прожимали са облицима снажног политичког деловања, често и терористичких активности. Право да буду означени именом „фундаментализма“, по Танасковићу, имају пре свега они покрети и мислиоци који се враћају самим изворима, фундаменту сопствене вере: кад је реч о хришћанству, онда је, пре свега, фундаменталан повратак самом Исусу Христу, а кад се њему вратимо, ту сигурно неће бити места ни за какав тероризам. А када говоримо о друштвеним обавезама научника, Танасковић излаже уверење о томе да је „њихова обавеза да се спусте с академских висина и на приступачан начин упознају најширу јавност са суштином појма 'мека моћ'“,⁵ па и да сами дају сопствене доприносе у тој области. Оваква претресања појмова и концепата у Танасковићевим текстовима обично дођу некако узгред, али последице тог претреса остају трајно упамћеним.

У завршном делу књиге Танасковић је показао како не само топло него и врло прецизно, а сасвим објективно, уме да расуђује и пише чак и о својим пријатељима. У том контексту је он одиста драгоцен сведочанства оставио о двојници људи са којима се дружио и често разговарао, а то су Момо Капор и Драгош Калајић. За Капора он вели да је „вероватно један од најбеоградских београдских писаца“, да је „страсни и мудри заљубљеник у живот и у лепоту“, да је његова „племенита душа била изнад сваке мржње“, те да је он временом све више освајао „дубоку животну мудрост која, као и свака права мудрост, себе не сматра мудрошћу“.⁶ Отуда је Танасковић са пуним убеђењем и разлогом могао да запише пријатељски топлу, али и карактеролошки и књижевнокритички веома тачну констатацију: „Схватио сам да је једна Момина рука стално додиривала вечност, док је друга баш зато непоновљиво, суверено, с јединственом лакоћом и даром обогатила и улепшавала нашу често невеселу свакодневицу и посивеле животе.“⁷

О Драгошу Калајићу, програмском заступнику и апологети „Кодекса соларног реда“, Танасковић вели да његова „коначна

⁵ Исто, 127.

⁶ Сви цитати, исто, 211, 212, 213.

⁷ Исто, 223.

перспектива је, рекло би се, надрелигијска, у смислу неког одређеног, а поготово институционализованог, оцкрвењеног верског учења, и сеже до примордијалног, уранског монотеизма ненарушеног доцнијим митолошким рационализацијама”.⁸ Не делећи разна уверења која је Калајић на крајње особен начин излагао, Танасковић радо цитира Мому Капора који сматра да је Калајић „чудак и особењак најплеменитијег кова”, да је он „вечити дечак који никад није до краја превазишао претпубертетско одушевљавање стриповима о Флашу Гордону и Принцу Валијанту”, те да је он „главни глумац у филму или пре позоришту сопственог живота, увек у властитој режији, надмоћно незаинтересован за публику”.⁹ Закључни Танасковићев став је веома убедљив у погледу толерантног расуђивања о мисаоним и идејним необичностима нашег доба: „И ако се с Калајићем не слажете, а многи се неће и не могу сложити, из сусрета с њим изаћи ћете паметнији и бољи, а и свеснији реалне мере сопствене вредности и поузданости темеља ставова које заступате и који покрећу ваша дела.”¹⁰

Веома топле и разложне текстове написао је Танасковић и о тако различитим људима какви су Радован Биговић и Миодраг Перишић. По њему Биговић је, наравно, човек пуне хришћанске смирености, „изузетни човек разборитости и мере, вазда некако сетно осмехнуто хришћанско отелотворење класичног хеленског идеала лепоте и доброте (*kalokagatia*)”.¹¹ Његову прерану смрт Танасковић тумачи као израз умора у свету бременим тешкоћама: „није се уплашио нити устукнуо пред ’новим великим искушењима’ за Цркву, која је наслућивао”, него се „само уморио и повукао”.¹² Насупрот томе, Перишић је „био човек акције, неисцрпне енергије, сталне потребе да буде у покрету, да повезује људе и ствара догађаје, да представу организује иза кулиса, али и увек спреман за носећу, карактерну улогу”.¹³ Тако се унутар Танасковићевог разумевања за различитост људи и карактера појављује симпатија за обједињену како контемплацију тако и акцију, како свет религије тако и свет политике. Оно пак што је редовно случај јесте да наш аутор тражи човека са особеним кључем и са својствима, човека којег можемо препознати по нечем изразитом што га издваја из хора савременика.

У књизи *Белези времена* појављује се један сасвим нови Танасковићев лик, који је обележен пре свега реторичком убедљивошћу

⁸ Исто, 228.

⁹ Исто, 219.

¹⁰ Исто, 230.

¹¹ Исто, 231.

¹² Исто.

¹³ Исто, 236.

и наклоношћу ка стилизацији исказа прилагођеног ширим читалачким круговима. Отуда се он овде умешно ослања на убедљивост хуморних обрта и на лакоћу излагања, те на изузетно ефектне формулације које, попут какве гноме, остају заувек упамћене. Када, примера ради, жигосе бескрупулозну француску војну акцију у Малију, Танасковић то чини изузетно упечатљиво и са јаком хуморно-иронијском стилизацијом: „Фарса незауостављиво прераста у гротеску! А гротеска у циничну рутину међународних односа, *business as usual*, што би вероватно рекли и Французи, пошто стари добри француски, онај галски и деголовски, нема одговарајућег израза, а у политичком Паризу се и онако све више говори амерички.”¹⁴ Свему томе он додаје и циничност културног естаблишмента који, „после Обамина аконтацијске Нобелове награде за мир и оне ’заслужене’ Мартија Ахтисарија”, побринуо да председник Франсоа Оланд „поносно прима награду УНЕСКО-а за допринос ’миру и стабилности у Африци’”, а Бернар Анри Леви, наравно, хвали то зарађе афричких земаља (Малију је, наравно, претходила Либија) као „другачији вид глобализације, једну племениту и великодушну варијанту – глобализацију демократије и мира.”¹⁵ Констатујући да „галски дух’ је потонуо у отровни, несимпатични цинизам, а лепршава иронија се изродила у потцењивачку ароганцију”, наш аутор упозорава да блиставе Де Голове *Мемоаре*, „те достојанствене, луцидне и мудре странице које никада неће застарити, нема ко да чита”.¹⁶ Тако је управо француским стилем, лакоћом и хумором Танасковић саопштио веома горка и поразна сазнања о паду и суноврату једне културе која је, све до недавно, неговала највише образце критичке свести и хуманистичког ангажмана. Француска култура је, тако, кренула путем губитка властите душе.

Описујући многе догађаје, људе и појаве савременог света, а посебно на Балкану, Танасковић је природно дошао до становишта осуде бруталности са којом се изводи процес глобализације, те насилно уводи демократија и либерални модел капитализма, чак и тамо где друштво још није дозрело за такве организационе форме. Осуда западних центара моћи, у том контексту, намеће се сама по себи. Отуда наш аутор пише о случају Бредлија Менинга, који је попут Џулијана Асанжа и Едварда Сноудена, допринео да се открије тајна позадина функционисања америчке војне моћи („Пасија по Менингу, реквијем за истину”). Указује Танасковић и на многе опасности које се појављују када Ватикан са малим и нејаким зе-

¹⁴ Исто, 60.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто, 150.

мљама, попут Црне Горе, Босне и Херцеговине, Словеније, Чешке и Словачке, потпише Конкордат, који би „супротно изворном значењу тога назива, изазвао много више неслагања, *дискордије*, него слагања, *конкордије*”.¹⁷ У овим текстовима се редовно појављује дубинско разумевање међународно-политичких процеса, а понекад и оштра осуда њихове суштине, као и начина њихове примене.

Но, много више од свега осталог читаоца може и мора освојити брига са којом Танасковић у српској политичкој заједници настоји да подстакне на посебну, додатну одговорност свакога ко је у прилици да доноси неке важне друштвене и политичке одлуке. Најважнија одлука пак тиче се одговора на питање како ми разумевамо сами себе и како градимо свој однос према прошлости, садашњости и будућности. У сусрету са таквим питањима текстови Дарка Танасковића јесу одиста драгоцени. Суочавајући се са опасностима притисака да се од Срба направе некакви „нови Срби” који неће бити свесни сопственог идентитета, наш аутор брани и наше право да се у Његошевом „разбијеном огледалу” и даље огледамо. Јер, „мисао великог државника, теолога, мистика, филозофа и песника никако не може бити препрека прикључивању духу времена, већ сасвим обрнуто. Уз услов, наравно, да знамо ко смо, одакле смо и куда идемо, а за такво идентитетско полазиште од Његоша нема чвршћег ослонца.”¹⁸ Драгоценост Танасковићевог начина мишљења и његове аргументације и јесте у томе што се таквих огледала, од којих не смемо бежати и које не смемо разбијати, он нимало не плаши. Напротив, он нас охрабрује да та огледала и даље користимо како бисмо у овом времену бременитих искушења и великих опасности знали како ваља мислити и како треба поступати. Поуздано знање мора нам у том тражењу ваљане оријентације представљати најсигурнији и најтврђи темељ. Тек на таквом темељу можемо изградити кућу онакве функционалности и лепоте какву прижељкујемо.

¹⁷ Исто, 37.

¹⁸ Исто, 156.